

УДК 378.015.31:37.016:81'243

Ж.В. ДАВИДОВА

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглянуто шляхи формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в процесі навчання іноземних мов. Визначено виховний потенціал дисципліни “Іноземна мова” для духовного розвитку особистості.

Ключові слова: духовно-ціннісні орієнтації, студентська молодь, іноземні мови, зміст освіти, педагогічна система.

Освітня діяльність вищих навчальних закладів з підготовки студентів до професійної діяльності не може в наш час обмежуватися лише передачею певної суми раціональних знань. Вища освіта – це один з найкращих засобів входження людини в світ науки й культури. Освічена особистість сьогодні – це людина, яка не тільки засвоїла культуру минулого, а й здатна створювати культуру майбутнього. Центральним антропологічним підґрунтям сучасної освіти є особистість як індивідуум, який володіє унікальним творчим потенціалом, що має реалізовуватися та розвиватися протягом життя. В умовах зростання культурного різноманіття, загострення світоглядної кризи перед освітою постає завдання збереження духовності й моральності молоді, долучення її до загальнолюдських духовних цінностей. У системі освіти на державному рівні (Закон України “Про освіту”, Національна доктрина розвитку освіти) вжито заходи, спрямовані на пріоритетність збагачення духовного потенціалу людини як цілісної особистості. Вирішення окреслених завдань потребує пошуку шляхів удосконалення педагогічного процесу у вищих навчальних закладах, формування духовно-ціннісних орієнтацій (ДЦО) студентської молоді. Молоді люди відчують нагальну необхідність у ціннісній визначеності, осмисленні головних життєвих орієнтирів, які надають можливість оцінювати навколишні явища та власну поведінку. Труднощі формування в студентській молоді духовно-ціннісних орієнтацій пов’язані, передусім, з новими реаліями ринкової економіки, в якій панують цінності матеріального плану над духовними. Завдяки стрімкому зростанню обсягів інформації, яка містить, зокрема, і суперечливі цінності, постає завдання спрямувати студентів на формування системи цінностей, яка б відповідала сучасним вимогам до фахівця з вищою освітою як високодуховної особистості. Отже, формування духовно-ціннісних орієнтацій студентської молоді в процесі професійної підготовки вкрай актуальні.

Дослідженню проблеми формування духовних цінностей студентської молоді присвячено праці В. Долженко [1], Є. Костик [2], Н. Набіуліної [3], О. Плавуцької [4] та ін.

Метою статті є визначення виховного потенціалу дисципліни “Іноземна мова” та шляхів формування ДЦО студентської молоді.

Найсприятливішим підґрунтям для формування ДЦО студентської молоді є гуманітарні дисципліни. По-перше, вони спрямовані не лише на засвоєння студентами професійно значущих знань, а виконують широку загальноосвітню й виховну функцію. Гуманітарні знання є ефективним засобом уведення людини у світ культури, передачі духовних цінностей, накопичених суспільством у процесі історичного розвитку. По-друге, дисципліни соціогуманітарного блоку створюють широку змістовно-методичну базу для формування ДЦО студентів. У програмах курсів закладено вивчення таких тем, які мають загальнолюдське значення та великий потенціал не лише для вивчення матеріалу, а ще й для визначення їх ціннісного боку.

Розширення духовно-ціннісного змісту освіти здійснювалося в межах дисципліни “Іноземна мова”, зміст навчальної програми з якої передбачає певну варіативність згідно з потребами та здібностями студентів. Тобто долучення духовно-ціннісного компонента у вивчення дисципліни не суперечить існуючим підходам до підготовки фахівця, а лише доповнює й збагачує зміст і є засобом стимулювання мотиваційних, комунікативних та аналітичних функцій особистості й виконує важливу виховну роль.

Дисципліна “Іноземна мова” утворює широку змістовно-методичну базу для формування ДЦО студентів. У програмі курсу закладено вивчення таких розмовних тем, як: “Про себе”, “Моя родина”, “Мої друзі”, “Моє рідне місто” тощо, які мають загальнолюдське значення та великий потенціал не лише для вивчення лексико-граматичного матеріалу, а ще й для визначення їх ціннісного аспекту. Засоби, які використовуються у процесі навчання іноземних мов, є досить варіативними та постійно вивчаються й оновлюються з погляду підвищення пізнавальної мотивації й інтересу з боку студентів.

Так, першими розмовними темами, що пропонуються для вивчення, є “Про себе”, “Сім’я”, “Дружба”. Вони охоплюють сфери життя особистості, які для неї найближчі. Вивчення теми “Про себе” – своєрідний засіб долучення студента до світу духовних цінностей, що надає йому можливість поглянути на себе як на об’єкт пізнання та здійснити аналіз власного внутрішнього світу. При вивченні тем “Моя родина”, “Дружба” головна увага приділялася етичним відносинам з близькими людьми.

У темі “Дружба” епіграфом обрано вислів Ральфа Уалдо Емерсона “The only way to have a friend is to be one” (Єдиний шлях мати друга – бути ним), який розкриває основні завдання вивчення духовно-ціннісного аспекту цього явища. Як критичні завдання студентам пропонували сукупність мотиваційних оповідань та притч для роботи у малих групах, а після їх завершення – для групового обговорення. Студенти також аналізували проблемні ситуації, для яких вони мали знайти певне вирішення та відповіді на поставлені запитання. У межах теми проаналізовано такі ціннісні орієнтації, як особистісний внесок у дружні стосунки, вміння прощати, допомагати, стримувати власні негативні емоції, знаходити компроміс тощо.

Тема “Зовнішність” була основою для критичного розгляду питання “Turn Beauty Inside Out” (“Краса зовнішня і внутрішня”). Студенти прине-

сли на заняття вирізки із журналів з фотографіями відомих людей, яких вважають вродливими. Під час опису та аналізу фото було виявлено певну тенденцію до стереотипності в підходах до краси, яка пропагується та підтримується через мас-медіа. Натомість викладач продемонстрував фото людей, яких вважають гарними в країнах Азії, Африки тощо, в різні історичні епохи, але вони повністю не відповідають тим ідеалам краси, які існують у країнах Європи та США. Введення цього матеріалу стало основою для дискусії з приводу суб'єктивності сприйняття краси та впливів ідеалів краси на розвиток особистості. Для критичного читання було запропоновано дві статті – “The Beautiful, the Bulemic and the Dead” для представників жіночої статі та “Pondering Manhood’s Pride” для студентів-юнаків. Робота з текстом організувалася за методикою “ажурна пилка”, коли одна група мала детально розповісти про зміст статті іншій і навпаки. Робота з обговорення статей здійснювалася через завдання, спрямовані від репродуктивної діяльності до творчої. Як творче проектне завдання студенти мали скласти програму боротьби із соціальним тиском щодо поширення гендерних стереотипів у пресі. Основою для розвинення ДЦО пізнавально-інтелектуальної спрямованості обрано тему “Навчання в університеті”, в межах якої розглянули питання щодо ролі знань у житті людини, наукової етики та духовності. На першому етапі за допомогою сукупності методик (мозковий штурм, вільне письмове висловлювання) вивчалися такі питання: що таке знання, для чого вони необхідні тощо. У результаті спільної діяльності визначилося, що знання мають важливу соціальну функцію й призначені для перетворення існуючої реальності. На наступному етапі, який був гармонійним продовженням порушених проблем, розглядалася роль знань з погляду їх прогресивного чи деструктивного впливу. Критично проаналізовано біографії видатних особистостей, чия наукова діяльність з позицій позитивності та негативності була неоднозначною (наприклад, А. Нобель, Парацельс, Р. Оппенгеймер та інші). Навчальна діяльність на третьому завершальному етапі полягала у створенні студентами проектів щодо можливих наслідків, якщо фахівці мають недостатньо знань у своїх видах професійної діяльності (наприклад, у діяльності викладача, лікаря, економіста тощо). Так, при вивченні духовно-ціннісного аспекту навчальної теми “Навчання в університеті” головним завданням було спрямування студентів на усвідомлення не лише необхідності отримання знань для задоволення власних життєвих потреб, а й соціальної відповідальності за їх використання з духовно-ціннісних позицій. Така діяльність сприяла розвиненню інтелектуально-пізнавальних ДЦО, пов’язаних із навчанням: прагнення до навчання впродовж життя, визнання цінності знань, використання знань для гуманістичного перетворення світу.

У процесі вивчення інших розмовних тем також було інтегровано духовно-ціннісний компонент у зміст освіти. Так, при вивченні теми “Food” (“Їжа”) студенти обговорювали висловлювання “We eat to live not live to eat” (“Ми їмо, щоб жити, а не живимо, щоб їсти”) і висували різні варіанти

його інтерпретації, вони обстоювали різні думки після читання тексту за цією темою з використанням прийому “двохчастинний щоденник”. У межах теми “Sports” (“Спорт”) студенти слухали з паузами аудіоматеріалу “Ethics in Sport” (“Етика у спорті”), у якому президент національної спортивної асоціації університетів США розкриває найважливіші цінності спортивної етики та необхідності їх дотримання не лише у спорті, а й у повсякденному житті. Рефлексивними завданнями було створення сінквейну за темою “Спортсмен” та есе за темою “Success doesn’t come to you...you go to it” (“Успіх сам не приходить до Вас... Ви йдете до нього”). З теми “Culture and Leisure” (“Культура і дозвілля”) студентами проведено дослідження, в якому вони аналізували вплив різних видів мистецтва на розвиток особистості за методикою “ажурна пилка”, відбулася також дискусія за темою “When Rest is Rust” (“Багато відпочивати – шкодити собі”). З теми “Nature and Ecology” (“Природа та екологія”) організовано й проведено рольову гру, де студенти виступали й обстоювали різні точки зору щодо проблем екології, серед яких є вегетаріанець і людина, яка не може жити без тваринної їжі, борець за захист тварин і людина, яка носить одяг лише з натуральних матеріалів (шкіри, хутра); еко-турист, представник екологічно-безпечного промислового виробництва, мер великого міста, який опікується екологічними проблемами міста, та їхні протилежності.

Досвід розширення духовно-ціннісного компонента змісту навчальних дисциплін було здійснено при вивченні теми “Особистість у системі соціальних зв’язків”: студентам запропоновано створити так звану “Мапу особистості”, яка відображає ті компоненти, що складають особистість, зокрема різноманітні соціальні ролі, які вона виконує. Спочатку створені студентами мапи були здебільшого однотипними й поверховими. Викладач запропонував студентам поглянути на себе як на унікальну особистість, що виконує різноманітні соціальні ролі, серед яких усі є значущими, але недостатньо усвідомленими (наприклад, роль сусіда, учасника дорожнього руху тощо), і носія унікальних особистісних характеристик. У подальшому створені мапи було доповнено іншими характеристиками, які складають індивідуальність особистості та відображають її внутрішній світ. Наступним кроком була робота з цією мапою в малих групах, де пропонувалося обговорити такі питання: Які три слова найкраще характеризують Вас? Чому саме ці слова найточніше характеризують Вас? Які три слова оберуть члени Вашої родини або друзі, щоб охарактеризувати Вас? Наскільки точними є уявлення інших про Вас? Які три слова Ви обрали б, щоб охарактеризувати себе через 10 років? Далі, повернувшись до мапи особистості, студенти внесли в неї деякі корективи, зокрема, вони стосувалися майбутнього життя. Так, серед соціальних ролей зазначено такі, як: “майбутній чоловік”, “майбутня мати”, “майбутній фахівець” тощо. Можна сказати, що завдяки проведенню глибокого аналізу власної особистості студенти починають відчувати відповідальність за теперішні дії для особистісної самореалізації в майбутньому.

При розгляді теми “Сім’я” студенти висували різноманітні ідеї щодо устрою сім’ї, до яких викладач закликав ставитися толерантно та з повагою. Як рефлексивно-дослідну діяльність їм запропонували дослідити на вибір інформацію про різні етнічні устрої сім’ї: європепейську/мусульманську/японську тощо. У спільній дискусії обговорювали особливості кожного типу етнічної родини. Збирання, аналіз та обмін інформацією дав змогу розширити світогляд особистості щодо родинного устрою та цінностей, які притаманні певному типу сім’ї. Питання про переваги та недоліки кожного типу є дискусійним і пов’язане з індивідуальною думкою кожного студента, обміркування стимулює розумову діяльність щодо аналізу цього явища. Під час обговорення студенти мали критично підійти до його вивчення, актуалізувати та переглянути власні погляди на наявні стереотипи щодо родинних цінностей. Разом з тим викладач не нав’язував певних ідеалів та власних поглядів, а надавав можливість студентам сформувати власну позицію й обрати ті ДЦО, що найбільше співвідносяться з їхнім світоглядом та внутрішнім світом. Творчим письмовим завданням за темою було написання есе “Бути членом родини – це обов’язок чи щастя”. Слід зазначити, як свідчать есе, для студентів сім’я є однією з найголовніших життєвих цінностей, а більшість з них усвідомлюють власну відповідальність, а також відчують щастя бути членом родини.

Під час експериментального дослідження виявлено аксіологічний потенціал не лише соціогуманітарних дисциплін, а ще й дисциплін професійного спрямування. Так, у дисциплінах циклу загальноєкономічної підготовки є нагальна потреба в розширенні духовно-ціннісного компонента змісту як основи для безпосередньої підготовки студентів до здійснення професійної діяльності. Так, у межах дисципліни “Ділова іноземна мова” за темою “Менеджмент” здійснювався розгляд питань духовно-ціннісної спрямованості: внесок керівника та підлеглих у забезпечення духовно-морального клімату в організації; толерантність як основа для успішної співпраці з представниками інших культур; проаналізовано важливість поваги до думок інших у спільному прийнятті рішень, командної єдності. При вивченні теми “Маркетинг” висвітлено проблему відповідальності фахівця за результати власної діяльності; конкуренція як чесна гра; етика реклами та її впливи.

За темою “Гроші” організовано заняття за темою “Гроші – гарний раб, але поганий хазяїн”, у якому брали участь студенти третього курсу, вони розділилися на дві групи відповідно до своїх поглядів: ті, хто вважають, що гроші найважливіше за все, й ті, які дотримуються думки, що гроші не відіграють провідної ролі в житті. Від кожної групи виступив з короткою доповіддю один представник, який доводив та обстоював власну позицію, аргументуючи її. Потім студенти мали нагоду провести перехресну дискусію, коли одна група ставила запитання іншій і навпаки. Слід зазначити, що представники першої групи, обстоюючи свою позицію, підкреслювали пріоритетність ролі грошей для власного саморозвитку, самореалізації,

створення родини, забезпечення здоров'я тощо. Позиція іншої групи ґрунтувалася на твердженні, що найважливішими в житті є близькі люди, друзі, взаємна підтримка й взаємодопомога тощо. Наступним етапом заняття було прослуховування пісні “Якби я був багатою людиною” з мюзиклу “Скрипаль на даху”, в якій головний персонаж описує свої мрії, якби він був багатою людиною. Зміст пісні проаналізували в групі через відповіді на критичні запитання (наприклад, “Чи справді герой нещасливий?”, “Навіщо герою потрібні гроші?” тощо). Завдання після прослуховування – розмірковування за темами: “Щоб я особисто робив, якщо б був дуже багатою людиною?”, “Чи роблять гроші людину щасливою?”. Серед відповідей щодо можливостей використання багатства студенти в основному назвали конкретні речі для забезпечення власного добробуту (великий будинок, різні види відпочинку тощо) та свого саморозвитку (гарна освіта за кордоном тощо). Серед відповідей студентів другої групи наявні були такі відповіді: благодійні цілі, забезпечення добробуту близьких і рідних людей. Більшість студентів вказали, що крім матеріального добробуту, є речі, що роблять людину щасливою, які не можна придбати за гроші (кохання, дружба, дитячий сміх тощо). Слід зазначити, що такої самої думки дотримується значний відсоток студентів протилежної групи. На завершення роботи над темою студенти мали зробити сінквейн з першим словом “Гроші”. Серед думок для написання сінквейну найпоширенішими були: гроші є засобом, а не самоціллю; допомагають бути щасливими; одна зі складових сучасного життя. При цьому важливим результатом діяльності є визначення багатогранності ціннісного аспекту таких явищ, як гроші та пов'язаний з ними матеріальний добробут, а також певні зміни в ціннісних орієнтаціях студентів із цього приводу.

При інтегруванні педагогічного процесу з формування ДЦО у вивчення дисципліни “Іноземна мова” відбулося розширення й доповнення відповідної педагогічної системи на рівні всіх її компонентів: цілей, принципів, змісту, методів, форм навчальної діяльності. Завдяки розширенню духовно-ціннісного компонента забезпечується цілісність педагогічного процесу як єдності навчальної та виховної діяльності для гармонійного розвитку особистості в діалектичній взаємодії її інтелектуальної, емоційної та вольової сфер.

Слід додати, що в організації педагогічного процесу значна увага приділялася не лише розвитку розумової сфери особистості, а також залученню її емоційно-чуттєвої сторони через звернення до мистецтва. Так, при вивченні певних тем студентам пропонували перегляд творів мистецтва, прослуховування пісень, перегляд кінофільму та читання твору за тематикою з подальшим обговоренням під час круглого столу. Це сприяло утворенню духовно насиченого освітнього середовища та справляло значний вплив на розвиток емоційно-чуттєвої сфери студентів. Так, серед прочитаних творів іноземною мовою можна відзначити такі: “Appointment With Love” (S.I. Kishor), “The Gift of the Magi” (O’Henry), “The Last Leaf” (O’Henry), “Salvatore” (W. Somerset Maugham), “A Canary for One” (E. Hemingway), “The Dinner

Party” (N. Monsarrat) тощо. Серед кінофільмів, які було пропонувалися для перегляду та подальшого обговорення, були такі: “Forrest Gump”, “The Rainman”, “The Green Mile”, “American Beauty”, “Society of Dead Poets” тощо. Обрані твори – визнані взірці духовної культури сучасного суспільства і являють собою основу для здійснення ціннісно-орієнтувальної діяльності. Ці твори є носієм духовних цінностей, які втілені в образах головних героїв або подіях, описаних у них. Також слід зазначити, що ці твори належать до культурної спадщини людства не лише завдяки їх змістовному наповненню, а ще й формі, у яку вони обрамлені, тобто завдяки літературній і режисерській майстерності творців. Серед творчих завдань, присвячених переглянутому або прочитаному твору, було інсценування деяких епізодів з варіюванням щодо інших можливих шляхів розвитку подій через перенесення в іншу історичну епоху або країну, а також інсценування епізоду, що справив найбільше враження. Студенти також заповнювали “Щоденники цікавих думок”, в яких вони записували фрази, цитати, ідеї, які їх вразили. На цій основі проводилися “Аукціони цікавих думок”, під час яких студенти публічно висували кращі, на їх погляд, ідеї, а інші підтримували їх чи не підтримували, наводячи аргументи “за” або “проти”. Така діяльність сприяла розвиненню інтелектуально-творчих ДЦО, пов’язаних з генеруванням нестандартних ідей, створенням різноманітних гіпотез однієї ідеї, прагненням до творчої роботи.

Висновки. Таким чином, залучення студентів до активної взаємодії з елементами духовної культури як системою цінностей сприяє усвідомленню потреби в духовно-ціннісному зростанні, самовихованні, розвитку естетичних почуттів та громадянських якостей. Застосування засобів критичного мислення при організації взаємодії є основою для розвитку інтелектуально-пізнавальних ДЦО, пов’язаних з інформаційно-дослідною, інтелектуально-творчою та навчальною діяльністю. Суб’єкт-суб’єктна взаємодія на основі діалогічного спілкування є важливою для формування комунікативних та співробітницьких ДЦО.

Перспективою подальших досліджень є визначення теоретико-методологічних засад формування духовної культури студентської молоді.

Список використаної літератури

1. Долженко В.О. Виховання духовних цінностей студентської молоді в полікультурному просторі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В.О. Долженко. – Луганськ, 2006. – 21 с.
2. Костик Є.В. Виховання духовно-моральних цінностей у студентів педагогічних університетів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Є.В. Костик. – Луганськ, 2011. – 22 с.
3. Набиулина Н.Г. Формирование духовно-нравственных ценностных ориентаций студентов учебных заведений среднего профессионального образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Н. Г. Набиулина. – Уфа, 2006. – 181 с.
4. Плавуцька О.П. Педагогічні умови розвитку духовних цінностей студентів у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / О.П. Плавуцька. – Тернопіль : Тернопільськ. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, 2010. – 19 с.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2013.

Давыдова Ж.В. Формирование ценностных ориентаций студентов в процессе обучения иностранным языкам

В статье рассмотрены пути формирования ценностных ориентаций студенческой молодежи в процессе изучения иностранных языков. Определен воспитательный потенциал дисциплины “Иностранный язык” для духовного развития личности.

Ключевые слова: духовно-ценностные ориентации, студенческая молодежь, иностранные языки, содержание образования, педагогическая система.

Davidova G. Formation of value orientation of students in the process of foreign languages learning

The article analyses the ways of student youth value orientations formation in the process of foreign languages learning. The upbringing potential of the subject “Foreign languages” for spiritual growth of the personality is determined. The contents of “Foreign languages” syllabus can be adapted to students’ needs and abilities. Implementing spiritual-value component into foreign languages study expands and enriches its contents and is a means of stimulating motivational, communicative and analytical functions of a personality and plays an important upbringing role. The topics that are learnt in the course have the great potential not only for learning vocabulary and grammar, but also for determining their value aspect. Means that are used for language study are variable and are constantly renewed according to students’ motivation and interest. The article presents the examples of integrating value component into the educational process of foreign languages training. In particular, such topics as “My personality”, “Friendship”, “Appearance – Turn Beauty Inside Out”, “The Role of Knowledge”, “Food – We Eat to Live, not Live to Eat”, “Ethics in Sports”, “Culture and Leisure”, “Nature and Ecology”, “Money is a Good Servant, but a Bad Master” etc are presented for development of spiritual-value orientations. Some methods, in particular methods of critical thinking are provided for using in educational process.

While integrating an axiology element into the educational process, all the components of the corresponding pedagogical system (aims, principles, contents, methods, forms) are supplemented and extended. Due to this the integrity of pedagogical process as the unity of educational and upbringing activities for harmonious development of a personality in dialectic unity of his intellectual, emotional and volitional spheres. Involving students into active interaction with the elements of spiritual culture as the system of values fosters realizing the need in spiritual-value growth, self upbringing, aesthetic feelings and civic qualities. Using methods of critical thinking in organizing co-operation is a basis for development of intellectual-cognitive spiritual-value orientations, concerned with informational-research, intellectual-creative and educational activities. Subject-subject cooperation on the basis of dialogue communication is important for formation of communicative and cooperative value orientations.

Key words: spiritual-value orientations, student youth, foreign languages, the content of education, pedagogical system, upbringing, critical thinking, development of a personality, integrity of pedagogical process.